

ΝΕΟΛΙΘΙΚΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΑΥΓΗΣ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ

Πληροφορίες για τον εκπαιδευτικό¹

Ο Νεολιθικός Οικισμός της Αυγής βρίσκεται σε λοφώδη περιοχή στα νοτιοδυτικά του Νομού Καστοριάς, στη Δυτική Μακεδονία. Απέχει 500 μ. από το σύγχρονο χωριό της Αυγής, 7 χλμ. από τη πόλη του Άργους Ορεστικού και 10 χλμ. από τη Λίμνη Ορεστίδα. Πρόκειται για μια αγροτική εγκατάσταση που χρονολογείται από τα μέσα της 6^{ης} έως τα μέσα της 5ης χιλιετίας π.Χ. Την ίδια περίοδο στη Βόρειο Ελλάδα, όπως και σε όλα τα Βαλκάνια, έχουν αναπτυχθεί πολλοί οικισμοί με ανάλογα χαρακτηριστικά, όπως η μόνιμη κατοίκηση, η οργάνωση του κατοικημένου χώρου, ο πολύπλοκος υλικός πολιτισμός και η αγροτική οικονομία. Κάποιοι από αυτούς τους οικισμούς έχουν τη μορφή τεχνητού γηλόφου (τούμπα ή μαγούλα) και αποτελούν σημεία αναφοράς στο νεολιθικό τοπίο, ενώ άλλοι είναι επίπεδοι και αναπτύσσονται σε έκταση. Συχνά, οι οικισμοί οριοθετούνται περιμετρικά από λίθινους περιβόλους και τάφρους. Στόχος της αρχαιολογικής έρευνας είναι να ερμηνεύσει τους νεολιθικούς οικισμούς και να τους εντάξει στο γενικότερο πλαίσιο της Νεολιθικής της νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Η ανασκαφική έρευνα στο Νεολιθικό Οικισμό της Αυγής ξεκίνησε το 2002 από τη 12^η Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Αρχικά, η ανασκαφή είχε 'σωστικό' χαρακτήρα, αποσκοπούσε, δηλαδή, κυρίως στη διάσωση των αρχαιοτήτων, ενώ από το 2005 έχει εξελιχθεί σε ένα πολυεπίπεδο και διεπιστημονικό Ερευνητικό Πρόγραμμα. Το Ερευνητικό Πρόγραμμα Νεολιθικού Οικισμού Αυγής επιδιώκει τη μελέτη των υλικών καταλοίπων του νεολιθικού οικισμού με στόχο την προσέγγιση διάφορων όψεων της νεολιθικής κοινωνίας, όπως, για παράδειγμα, η αρχιτεκτονική, η τεχνολογία, η οικονομία, η ιδεολογία και η διατροφή. Βασικό μέλημα του Προγράμματος είναι η κοινωνικοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας μέσω της μετατροπής ενός τμήματος του ανασκαμμένου χώρου σε επισκέψιμο Αρχαιολογικό Πάρκο, όπου το κοινό θα μπορεί να ενημερώνεται για τα αποτελέσματα της αρχαιολογικής έρευνας, να εξοικειώνεται με τα ευρήματα αλλά και

¹ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το Ερευνητικό Πρόγραμμα του Νεολιθικού Οικισμού Αυγής και για φωτογραφικό υλικό επισκεφθείτε την ιστοσελίδα μας στη διεύθυνση: <http://www.neolithicavgj.gr/>

γενικότερα με την έννοια του παρελθόντος με τη βοήθεια σύγχρονων οπτικο-ακουστικών μέσων και ποικίλων εκπαιδευτικών δράσεων.

Ο Νεολιθικός Οικισμός Αυγής αναπτύσσεται σε έκταση 50-60 στρεμμάτων πάνω σ' ένα χαμηλό γήλοφο και έχει διαβρωθεί σημαντικά από τη μακρόχρονη άροση αλλά και από μεταγενέστερα ρέματα που έχουν σαρώσει το νότιο τμήμα του οικισμού. Η έκταση του οικισμού προσδιορίζεται με βάση την επιφανειακή διασπορά του αρχαιολογικού υλικού, αλλά κυρίως βάσει των αποτελεσμάτων γεωφυσικής διασκόπισης² που πραγματοποιήθηκε το 2004 και 2005 σε συνεργασία με το Τμήμα Γεωλογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Η γεωφυσική έρευνα υπέδειξε και την παρουσία διπλής τάφρου στα δυτικά, βόρεια και ανατολικά του νεολιθικού οικισμού, κάτι που επιβεβαιώθηκε αργότερα και ανασκαφικά. Το σύστημα των τάφρων διέτρεχε πιθανότατα περιμετρικά τον οικισμό, οριοθετώντας και προστατεύοντας παράλληλα τον οικισμένο χώρο. Οι κατασκευές αυτές γίνονται αντιληπτές ως κοινοτικά έργα μεγάλης κλίμακας, καθώς απαιτούσαν τη συνεργασία πολλών μελών της κοινότητας και σημαντική επένδυση εργασίας και χρόνου για να κατασκευαστούν και να συντηρηθούν.

Οι ανασκαφές στην Αυγή πραγματοποιούνται προς το παρόν σε έκταση μεγαλύτερη των 2 στρεμμάτων και αποκαλύπτουν κατάλοιπα κτιρίων και άλλων κατασκευών που ανήκουν σε διαφορετικές φάσεις της 3ης και 5ης χιλιετίας π.Χ. Στις παλαιότερες φάσεις του οικισμού (μέσα 3ης χιλιετίας) ανήκουν οικοδομικά λείψανα (καμένα πλιθιά και πηλόμαζες με αποτυπώματα ξύλων, επιχρίσματα, οπές πασάλων) από την κατάρρευση της ανωδομής (τοίχοι, πατάρια, στέγες) αρκετών ορθογώνιων οικημάτων, μεγέθους 50-70 μ². Το δάπεδο των σπιτιών ήταν κατασκευασμένο από πατημένο πηλόχωμα και στο εσωτερικό τους αποθηκεύονταν αγροτικά προϊόντα, ενώ έχουν βρεθεί αγγεία και λίθινα εργαλεία που προφανώς ανήκαν στον εξοπλισμό του σπιτιού. Μεταξύ των οικημάτων υπήρχαν μεγάλοι υπαίθριοι και ημι-υπαίθριοι χώροι με θερμικές κατασκευές (π.χ. φούρνοι, εστίες), σκευή και εργαλεία (π.χ. αγγεία, τριβεία). Στους χώρους αυτούς πρέπει να πραγματοποιούνταν το μαγείρεμα, η κατασκευή διάφορων εργαλείων και αντικειμένων και γενικότερα οι περισσότερες καθημερινές εργασίες των κατοίκων του νεολιθικού οικισμού. Στη 5η χιλιετία

² Η γεωφυσική διασκόπιση είναι μια φυσική μέθοδος που επιτρέπει τον εντοπισμό θαμμένων αρχιτεκτονικών δομών και δίνει στον αρχαιολόγο μια γενική εικόνα της μορφής, της διάταξης και της έκτασης του εκάστοτε οικισμού πριν την ανασκαφική παρέμβαση.

παρατηρούνται σημαντικές αλλαγές στην οργάνωση του οικισμένου χώρου αλλά και στον τρόπο δόμηση των κτιρίων. Οι πηλόδομοι τοίχοι των οικημάτων θεμελιώνονται πλέον σε τάφρους που ενισχύουν τη στατικότητα τους και ταυτόχρονα τους προστατεύουν από την υγρασία. Τα κτίρια είναι και πάλι ορθογώνια, με εξαίρεση ένα ελλειψοειδές, αλλά πλέον είναι μεγαλύτερα, από 70 μέχρι 85 μ².

Σημαντικές πληροφορίες για την αγροτική κοινωνία της Νεολιθικής Αυγής προέρχονται από τα αντικείμενα που οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν στη καθημερινότητά τους. Ανάμεσα σε αυτά η κεραμική έχει ιδιαίτερη θέση, όχι μόνο γιατί αποτελεί το πιο συχνό εύρημα της ανασκαφής, αλλά γιατί η μελέτη της βοηθάει σημαντικά στη χρονολόγηση των αρχαιολογικών στρωμάτων και στον προσδιορισμό της διάρκειας ζωής του οικισμού. Η κεραμική της Νεολιθικής Αυγής περιλαμβάνει ποικιλία πήλινων χειροποίητων αγγείων, τόσο διακοσμημένων όσο και ακόσμητων. Μεταξύ αυτών αναγνωρίζονται αγγεία μαγειρικά, αγγεία αποθήκευσης καθώς και αγγεία προσφοράς της τροφής. Τα αγγεία αυτά εντοπίζονται τόσο στο εσωτερικών σπιτιών, όσο και σε ανοιχτούς χώρους.

Εκτός από τη κεραμική οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν τον πηλό για την κατασκευή και άλλων αντικειμένων, όπως τα ειδώλια και οι σφραγίδες. Έχουν βρεθεί αρκετά ανθρωπόμορφα ειδώλια, που αναπαριστούν ανδρικές μορφές αλλά και γυναικείες, άλλα με σχηματικό και άλλα με φυσιοκρατικό τρόπο. Συχνά είναι και τα ζωόμορφα ειδώλια, που αναπαριστούν οικόσιτα, κυρίως, ζώα. Η ερμηνεία των αντικειμένων αυτών παραμένει ανοιχτό ζήτημα. Παλιότερα τους αποδίδονταν λατρευτικό περιεχόμενο, ενώ η σύγχρονη έρευνα προτείνει πιο σύνθετες αναγνώσεις που σχετίζονται με τις γενικότερες αντιλήψεις και την ιδεολογία των ανθρώπων για τη ζωή και τον κόσμο, για το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον τους. Ακόμα πιο αινιγματικές στην ερμηνεία τους είναι οι πολυάριθμες πήλινες σφραγίδες που έχουν εντοπιστεί και φέρουν στις επιφάνειες τους ποικίλα γραμμικά μοτίβα. Οι νεολιθικές σφραγίδες μπορεί να σχετίζονται με τη κόσμηση του ανθρώπινου σώματος, παραπέμποντας ίσως σε μια πρώιμη μορφή δερματοσιξίας, ίσως και με τη κόσμηση των ρούχων και γενικότερα προϊόντων που δεν διασώζονται, καθώς σε καμία νεολιθική ανασκαφή δεν έχει εντοπιστεί αρνητικό αποτύπωμα σφραγίδας (σφραγίσματα). Με τη κόσμηση του ανθρώπινου

σώματος σχετίζονται και τα ποικίλα κοσμήματα που εντοπίστηκαν κατά την ανασκαφή του Νεολιθικού Οικισμού. Πρόκειται για περιάπτα, βραχιόλια και πολλές χάντρες κατασκευασμένες από οστό, λίθο, όστρεα, πηλό, ήλεκτρο (κεχριμπάρι) και μαλαχίτη (οξειδίο του χαλκού).

Μεγάλος είναι και ο αριθμός των εργαλείων από αποκρουσμένο λίθο, συγκεκριμένα από πυριτόλιθο, όπως λεπίδες που χρησιμοποιήθηκαν για την κοπή σιτηρών και οι αιχμές βελών που παραπέμπουν σε κυνηγετικές δραστηριότητες. Πολλά είναι και τα λίθινα τριπτά εργαλεία, όπως οι κρουστήρες ή τα τριβεία και οι τριπτήρες για το κοπάνισμα του καρπού των σιτηρών, καθώς και οι πελέκεις και οι σμίλες για την υλοτόμηση και κατεργασία του ξύλου, που κατασκευάζονται από διάφορα σκληρά πετρώματα που, όμως, δεν απαντούν στο άμεσο περιβάλλον της νεολιθικής εγκατάστασης και προέρχονται από κοιτάσματα της περιοχής των Μανιάκων. Τέλος, κάποια εργαλεία ήταν κατασκευασμένα από οστά ζώων και διέθεταν αιχμηρό ενεργό άκρο. Τα εργαλεία αυτά χρησιμοποιούνταν σε εργασίες σχετικές με την κατεργασία δερμάτων, την υφαντική και την καθαθοπλεκτική.

Η συστηματική συλλογή και μελέτη των οστών των ζώων, των καμένων σπόρων και των οστρέων μας αποκαλύπτει πως η διατροφή των κατοίκων της Νεολιθικής Αυγής στηρίζονταν στη γεωργία και τη κτηνοτροφία. Βασικό στοιχείο της οικονομίας του Οικισμού ήταν η μεικτή αγροτική παραγωγή και συγκεκριμένα η καλλιέργεια δημητριακών (μονόκοκκο και δίκκοκο σιτάρι, κριθάρι) και οσπρίων (ρόβι, λαθούρι, φακή), ενώ η διατροφή συμπληρώνονταν με κάποια άγρια είδη φρούτων (σταφύλι, σύκο, βατόμουρο, αγριοσικουδιά, κράνα). Τέλος, οι κάτοικοι της Νεολιθικής Αυγής εκτρέφανε ήμερα είδη, όπως πρόβατα, κατσίκια, χοίρους και αγελάδες, ενώ παράλληλα έχουν αναγνωριστεί και λίγα οστά άγριων ειδών (αγριογούρουνα, ελάφια, αλεπούδες).